

Kupupuuusu kubhaazyatindongo yitiya Shimalila

Ni rahisi kusoma lugha yetu
ya Kimalila

a	aa	b	bh	ch	d	e	ee	f	g	h
i	ii	+	it	j	k	kh	l	m	mb	mf
mp	mv	n	nd	ng	ng'	nh	nj			
nk	ns	nsh	nt	ny	nz	o	oo	p		
s	sh	t	u	uu	+	th	v	w	y	z

1. Herufi za Kimalila ambazo zipo katika Kiswahili:

<i>Irabu</i>	
a - amagala (manyoya)	mb - imbalisi (kiroboto)
e - amapelele (mabua)	mv - imvula (mvua)
i - imilo (koo)	n - amanonu (matamu)
o - indogomi (punda)	nd - indingala (ngoma)
u - ulukusa (kamba)	ng - ingulu (ngao)
<i>Konsonanti</i>	
b - umubuda (muuaji)	ng' - ing'ang'ali (hondohondo)
ch - umuchafu (mchafu)	nj - injozi (ndoto)
d - utudona (tunukta)	nt - intemu (shoka)
f - amatfuku (joto)	ny - inyumba (nyumba)
g - ifiga (figa)	nz - inzovu (tembo)
h - ihesabu (hesabu)	p - ipagali (machela)
j - ishijili (kibanda cha wanyama)	s - ulusinda (mkia)
k - amaketa (ukoma)	sh - ishishamamu (chekundu)
l - ilomu (mdomo)	t - amatope (matope)
m - umuntu (mtu)	v - umuvuni (mvunaji)
	w - iwe (jiwe)
	y - amayele (miujiza)
	z - umuzenji (mjenzi)

2. Irabu ndefu, zinazoandikwa na herufi mbili:

aa - amabaado (majivuno)	oo - umugoosi (mzee)
ee - imbeesu (ukungu)	uu - inguulya (pia)
ii - igiida (gitaa)	

3. Herufi za Kimalila ambazo hazipo katika Kiswahili:

bh - ababantu (watu)	mf - imfunzi (funza)
+ - imandi (zamani)	mp - impepu (upepo)
++ - ishiliito (chombo)	nh - inhela (pesa)
kh - ikhoso (gunzi)	nk - inkunda (njiwa)

ns - insupa (chupa)	u - kulusalo (nyuma)
nsh - inshende (mapengo)	uu - ikunguuuu (kunguru)

4. Muunganiko wa herufi:

bw - ibwabho (bwawa)	ly - ilyang (boga)
dw - udwaya (ndege)	sy - kusyela (kusagia)
fw - kufwatula (kufyatua)	

5. Alama za mawimbi (toni):

Kimalila ni lugha ya toni, yaani, mawimbi ya maneno yanasaidia kutofautisha maana mbalimbali. Kwa mfano, tukiandika **bhateleshile** kwa Kimalila, maana yake siyo wazi. Je, maana ni ‘wamepika’ au ‘walipika’? Katika matamshi kuna tofauti ya mawimbi. Ikiwa na maana ‘wamepika’, wimbi la juu liko kwenye **shi**, yaani, tunatamka **bhateleSHIle**. Ikiwa na maana ‘walipika’, wimbi la juu liko kwenye **bha**, yaani, tunatamka **BHAtelleshile**. Tunaonyesha tofauti hii katika maandishi kwa njia ya kuweka alama juu ya irabu inayobeba wimbi la juu katika vitenzi vya wakati uliopita zamani. Kwa mfano:

ateleshile	(amepika)
aateleshile	(alipika jana/juzi)
áteleshile	(alipika zamani)

amanyile	(amejua)
aamanyile	(alijua jana/juzi)
ámanyile	(alijua zamani)

alitile	(amechoka)
aalitile	(alichoka jana/juzi)
álitile	(alichoka zamani)

6. Usome hadithi ifuatayo:

Umulimi **iswa mangaag^u ni nshishe**

Emandi álitipo umuntu **mo** akhabhanga kúpiipi ni sengo. Álimile amangaag^u. We ganda kwela inshishe zíkhatala kulya. Akhanda kugúulila ishiizi shiila kúti inshishe zítalyanje. Akhabhabhuzya na bhaana bhaakwe kúti bhaposhelanaje kugúulila amangaag^u. Likhafikha isiku limo abhaana bhaakwe bhakhagúulaga. We bhalí mu shiizi líkhinza ishishe ípití líkhazúbha mwi kwi, líkhanda kúbhasesya. Abhaana bhaala bhakhanda kúlyenya, bhakhíwa kwenya ishiizi shaabho, fwaní inshishe ízyamwabho zikulya amangaag^u mu shiizi. Ishishe we lyamanya kúti ízyamwabho zyalya likhiikha paasi. Abhaana pe bhakhanda kúbhala mu shiizi, bhakhaaga ziliye zimalile. Uyise we ayinza, akhaviitwa nhaani, akhabhakhoma.

Akhapango khakutumanyízya kúti tutabhanje twe bhalema pa mbombo.

Kama una maswali yoyote au unataka kununua vitabu au
kuhudhuria darasa la kusoma, wasiliana na ofisi yetu:

0756 474 187 / 0753 256 295

Kichwa: Kupupusu kábhaazya indongo yiitü iya Shimalila (*It's Easy to Read Our Malila Language*)

Lughá: Kiswahili/Kimalila

Kimetengenezwa na kuchapishwa na: Huduma ya Kutafsiri Biblia na Kuendeleza Lughá za Asili, Mbeya, S.L.P. 6359, Mbeya, Tanzania
literacy_mbeya@sil.org

Pamoja na timu ya Wamalila: R. Mbeyale, J. Msafiri,
L. Mwahalende, B. Mwashibhanda, A. Ndabhila

Toleo la tano © 2008 — 2018 SIL International

TSH 100/=

